

J. ANIČAS

(Vilnius)

KLERIKALINIAI BURŽUAZINĖS LIETUVIŲ EMIGRACIJOS IDEOLOGAI APIE RELIGIJOS KRIZĘ

Krikščionybė, kaip ir kitos religijos, pastaruoju metu pergyvena gilėjančią krizę. Apie dechristianizacijos procesą rašo patys bažnytiniai veikėjai, jų tarpe ir klerikaliniai buržuazinės lietuvių emigracijos ideologai.

Jeigu anksčiau lietuvių emigrantų klerikaliniai veikėjai bevėlydavo nutylėti apie katalikybės negalvimus, tai pastaruoju metu, ypač po II Vatikano susirinkimo, ši tema nuolat figūruoja klerikalinių autorių rašiniuose. Apie katalikybės, taip pat ir kitų krikščionybės kryptių krizę rašo ultradešinieji ir „liberaliai“ nusiteikę, dvasiškieji ir pasaulietiniai klerikalai. Vieni jų daugiau ar mažiau ramiai samprotauja apie krikščionybės problemas šiuolaikiniame pasaulyje, kiti neišlaiko pusiausvyros ir garsiai šaukia apie „žmogaus sukilimą prieš dievą“, apkaltina jį „dievo priešu“ ir „velnio bendrininku“.

„Visais laikais buvo žmonių,— rašo „Šv. Kazimiero kolegijos“ rektorius prelatas L. Tulaba,— kurie nepažinojo tikrojo Dievo. Visais laikais buvo žmonių, kurie stokojo tikrosios tikėjimo šviesos. Visais laikais buvo žmonių, kurie nusikalsdavo. Tačiau, kad žmogus sukiltų prieš Dievą, kad jis išdrįstų stoti į kovą prieš savo Kūrėją, tokių laikų istorija nežino. Gyvename todėl objektyviai ypatingus laikus. Žmogaus blogumas pasiekė aukščiausią laipsnį. Jis nūdien yra jau ne vien savo nežinojimo ir silpnumo auka, bet sąmoningas Dievo priešas, o tuo pačiu velnio bendrininkas“¹.

Žinomas lietuvių emigracijos klerikalinis veikėjas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos pirmininkas kun. A. Liuima, parašęs nemažą darbų iš teologijos, su nerimu žvelgia į šiuolaikinę epochą ir mato joje toli gražu nepaguodžiančių bažnyčių reiškinių. „Savaime aišku, gyvename perėjimo laikotarpyje“,— rašo jis². Svarbiausias „perėjimo laikotarpio“ bruožas — dechristianizacijos procesas, kurio A. Liuima nesiryžta pavadinti tikroju vardu, bet šio proceso turinį jis išraiškingai nusako.

¹ L. Tulaba, Vatikano susirinkimas ir bažnyčios reikšmės dabarties pasaulyje.— „Aidai“, 1964, Nr. 8, p. 338.

² „Lietuvių katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai“, t. VI, Roma, 1969, p. 100.

Kaip būdingą šiuolaikinės katalikybės reiškinį teologas nurodo tai, kad „religija atskiriama nuo gyvenimo“, kad „gyvenimas pilietinis, gyvenimas sau, gyvenimas šeimai, gyvenimas tautai, kur Dievui jau nebėra vietos <...>“³.

Pesimistiškai, bet realistiškai A. Liūma piešia vaizdą šiuolaikinio krikščionio, kuris, anot teologo, „jaučia, galvoja, sprendžia nebe krikščioniškai, bet tarsi pagonis iš stambeldystės laikų, vien tik protarpiais, lyg ant tvoros prikabindamas vieną ar kitą religinį veiksma, kurį labiau reikia laikyti iš krikščionybės kilusiu prietaru, negu tikrai religiniu veiksniu, nes jis nebeduoda gyvenimui prasmės, neapsprendžia ir nevadovauja veikimo, nenustato pasaulėžiūros — palieka visiškai be teigiamos įtakos asmenybę“⁴.

Kun. A. Baltinis savo pranešime „Modernusis žmogus ir tikėjimas į Dievą“ su didele pretenzija kalbėjo apie krikščionybę, kaip „Vakarų kultūros giliausią pagrindą“, bet buvo priverstas pripažinti, kad „krikščioniškoji religija mūsų dienomis išgyvena gilią krizę ir jos įtaka taip greit mažėja, kad kai kurie jau kalba apie krikščioniškosios kultūros žlugimą“⁵. Aptaręs laicizacijos procesą, šis dvasininkas konstatuoja: „Kad šiandien plačiosios masės krypta į tokią padėtį (t. y. ateizuoja-si.— J. A.), dėl to nėra abejonės, ir dar mažiau abejonių yra dėl to, kad ši padėtis veda į naujo žmogaus tipo susidarymą“⁶.

Klerikalinis ideologas, Miunsterio universiteto profesorius A. Maceina aliarmoja: „Tikėjimo krizė yra daug gilesnė, negu manoma. Ji liečia ne klusnumą hierarchiniam autoritetui <...>, bet pačius krikščionybės pagrindus“⁷.

Svarbiausiu „tikėjimo krizės“ požymiu A. Maceina laiko tai, kad iš bažnyčios ir religijos įtakos išsivaduoja pagrindinės visuomeninio gyvenimo sritys. Filosofijos, mokslo, meno, politikos vystymesi klerikalinis ideologas neberanda dievo „kaip šių sričių tvarkdario“. „Jų tvarkdarys,— sako A. Maceina,— jau yra pats žmogus <...>“⁸. Kitas „tikėjimo krizės“ požymis, anot A. Maceinos, yra tendencija reviduoti dogmatinius-doktrininus krikščionybės pagrindus, paskelbti mitais pagrindines krikščionybės dogmas, o kompensatorinį krikščioniškosios religijos vaidmenį susiaurinti iki tikinčiųjų etinių poreikių tenkinimo.

Krikščionybė, sako A. Maceina, „remiasi ontologija, vadinasi anuo būties įvykiu, kad Dievas tapo žmogumi, kentėjo, mirė ir prisikėlė <...>. Tuo tarpu dabartinė krikščionių sąmonė anuos pagrindinius krikščionybės įvykius <...> kaip tik ir temdo. Ji pasilieka etika, bet neigia arba pastumia į šalį ontologiją. Ji žavisi Kristaus mokslu, bet nepaiso Kristaus kaip Dievžmogio asmens. Tragiškasis Dievo avinėlis esti

³ Ten pat, p. 104.

⁴ Ten pat, p. 105.

⁵ „Lietuvių katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai“, t. V, Roma, 1964, p. 133.

⁶ Ten pat, p. 134.

⁷ A. Maceina, Tikėjimo krizė ir pasauliečiai.—„Aidai“, 1969, Nr. 1, p. 8.

⁸ A. Maceina, Ateizmas ir komunizmas.—„Aidai“, 1969, Nr. 8, p. 343.

šios dvasios paverčiamas „cukrinu avinėliu“ <...>. Tuo būdu tikėjimo tiesos susiploškina, suploškindamos tiek pačią religiją, tiek tikintįjį žmogų⁹.

A. Maceiną ypač jaudina tai, kad į „tikėjimo krizės“ sukūrį, jo manymu, yra patekę tie, kurie patys turėtų visokeriopai padėti stiprinti tikėjimo pagrindus, tobulinti krikščioniškąją doktriną, taikant ją prie dabartinių sąlygų. Autorius pateikia pavyzdžių, liudijančių apie teologijos krizę. Be kita ko, jis rašo, kad Miunsterio diecezijos oficialusis savaitraštis „Kirche und Leben“ („Bažnyčia ir gyvenimas“) 1968 m. paskelbė straipsnį, esą Marija pradėjusi ir pagimdžiusi Jėzų lygiai, kaip ir visos kitos moterys. Todėl A. Maceina daro išvadą: „Trumpai tariant, mūsų kasdien kalbamo „Tikiu“ išpažinimas „pradėjo iš šv. Dvasios, gimė iš Mergelės Marijos“ šiandien yra laikomas — viešai ar slaptai — m i t u kaip tik tų, kurie šį išpažinimą turėtų laikyti ontologine tikrove“¹⁰.

Pagrindinė katalikiškosios teologijos krizės priežastis, A. Maceinos nuomone, yra ta, kad teologai nesusėję prisitaikyti prie tikinčiųjų, apimtų audringų epochos įvykių, nesuskubo laiku suvokti naujų procesų esmės. Taip atsitiko todėl, teigia A. Maceina, kad anksčiau krikščioniškoji teologija nekūrė nieko nauja, o tik komentavo, kas jau buvo pasakyta. Tokia padėtis trukusi ligi pat popiežiaus Pijaus XII mirties. Todėl II Vatikano susirinkimo nužymėtas bažnyčios atnaujinimo kursas teologus užklupęs netikėtai¹¹.

Priešingai „adžiornamento“ šalininkams, A. Maceina nemato galimybės rasti išeitį iš bažnyčios krizės jos „atsinaujinime“. Klerikalinis ideologas filosofuoja apie „bažnyčios sudemokratėjimo tragiką“¹². Pastangas sumoderninti bažnyčios vidinį gyvenimą bei jos santykius su išoriniu pasauliu A. Maceina vadina iliuzija, „neapdairiu pasaulio vaikymusi“, kas bažnyčiai, jo manymu, yra žalinga¹³.

Logiška išvada iš visų A. Maceinos samprotavimų yra desperatiškas jo klausimas, „ar krikščionybė turinti dar pagrindo būti, ar ji galinti pasauliui ką nors duoti, ar ji gali įtikinamai prabilti į moderninį žmogų ir pertvarkyti jo gyvenimą“¹⁴.

Klerikalinėje lietuvių emigrantų literatūroje vis labiau būkštaujama dėl to, kad žlunga reakcinių jėgų pastangos toliau stiprinti klerikalizmo įtaką lietuvių išeivijos visuomeniniame gyvenime¹⁵. Klerikalai priversti pripažinti, kad ir tarp lietuvių emigrantų vyksta sekuliarizacijos procesas, kurio negali sustabdyti net gausios religinio-klerikalinio poveikio priemonės¹⁶. Klerikalus ypač neramina tai, kad jie vis labiau netenka

⁹ A. Maceina, Tikėjimo krizė ir pasauliečiai.—„Aidai“, 1969, Nr. 1, p. 9.

¹⁰ Ten pat, p. 8.

¹¹ Ten pat.

¹² A. Maceina, Bažnyčios tragika.—„Tėviškės žiburiai“, 1970 m. balandžio 23 d.

¹³ Ten pat.

¹⁴ A. Maceina, Marksizmas ir krikščionybė.—„Aidai“, 1965, Nr. 9, p. 382.

¹⁵ „Aidai“, 1967, Nr. 2, p. 62.

¹⁶ S. Yla, Katalikiškoji veikla į naują kelią.—„Tėviškės žiburiai“, 1970 m. sausio 8 d.

kontrolės lietuvių išeivių jaunimui. Šį reiškinį klerikalai vadina „lietuvių katalikų pagrindine problema“¹⁷.

Ši problema buržuazinei lietuvių emigracijai anaip tol ne religinė, o visų pirma — politinė. Išeivių jaunimui sekuliarizuojantis, reakcinės jėgos vis labiau netenka galimybių auklėti jį klerikaline nacionalistine dvasia, grėsmingai mažėja „vaduotojų“ gretos. Kun. L. Andriekus rašo: „Tai skaudi problema, nuo kurios priklauso Amerikos lietuvių katalikiškų institucijų ir Lietuvos krikščioniškosios kultūros likimas“¹⁸.

Lietuvių klerikaliųjų ideologų pasisakymai apie gilų dechristianizacijos procesą dar kartą patvirtina 1969 metais Maskvoje įvykusio Tarpautinio komunistų ir darbininkų partijų pasitarimo suformuluotą išvadą, kad „katalikų bažnyčia ir kai kurios kitos religijos pergyvena ideologinę krizę, kuri išklubina jų ilgaamžes koncepcijas ir susiklosčiusias struktūras“¹⁹.

Interpretuodami religijos krizės šiuolaikinėmis sąlygomis reiškinius, klerikaliniai lietuvių buržuazinės emigracijos ideologai stengiasi paaiškinti ir tų reiškinių priežastis. Tačiau jų klasinis ribotumas ir idealistinė pasaulėžiūra neleidžia atskleisti religijos krizės apskritai, o kartu ir dechristianizacijos proceso tikrųjų priežasčių. Tas priežastis jie aiškina iš subjektyviosios sociologijos pozicijų, ieško jų pirmiausia pačioje bažnyčioje, tikinčiajame žmoguje, ignoruodami socialines, politines, kultūrinės, ideologines ir kitas žmonių gyvenimo sąlygas.

A. Maceina rašo: „<...> kažkas pasikeitė iš žmogaus pusės. Žmogus ėmė taip santykiauti su Dievu, kad šis santykis jame sunaikino Dievo esmę, padarydamas jį nebe Dievu ir tuo Jį, vaizdingai kalbant, nužudydamas“²⁰. Iškėlęs sau uždavinį „pasiaiškinti, kas buvo tasai veikimas iš žmogaus pusės, kuris jį pavertė — tegu ir nenoromis — dievažudžiu, paversdamas ir ateizmą istorine mūsų būseną“²¹, A. Maceina dar labiau nugrimsta į subjektyvizmą, susipainioja samprotavimuose apie Ničės teiginį „Gott ist tot“. Jo manymu, dėl komunizmo idėjų nesulaikomo plitimo kalta pati krikščionybė, kuri neįstengusi sutvarkyti žmonių santykius „artimo meilės pagrindu“²².

Kai kurie autoriai pasinaudoja II Vatikano susirinkimo dokumentuose pateikta šio klausimo interpretacija. Kaip žinoma, susirinkimo pastoralinėje konstitucijoje „Apie bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje“ už ateizmo pergales ir dechristianizacijos proceso gilėjimą, be kita ko, kaltinami ir tikintieji. „Tarp tokių priežasčių,— sakoma dokumente,— reikia paminėti ir kritišką reakciją prieš religijas ir, deja, atskiruose kraštuose tokią reakciją prieš krikščionių religiją. Dėl to šitokio ateizmo atsiradimui nemažą akstiną gali duoti ir tikintieji, kurie <...> savo

¹⁷ „Darbininkas“, 1969 m. birželio 3 d.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ „Tarpautinis komunistų ir darbininkų partijų pasitarimas“, Vilnius, 1970, p. 266.

²⁰ A. Maceina, Ateizmas ir komunizmas.—„Aidai“, 1969, Nr. 8, p. 344.

²¹ Ten pat.

²² A. Maceina, Ketvirtasis gundymas.—„Draugas“, 1969 m. rugpiūčio 2 d.

elgesio, moralinio ir socialinio gyvenimo klaidomis greičiau uždengia Dievo ir religijos tikrąjį veidą, negu jį atveria kitiems"²³.

Tokios pat nuomonės prisilaiko ir jau minėtas teologas A. Liuima. Savo pranešime „Gyvosios dvasios uždaviniai materializmo akivaizdoje“, perskaitytame Lietuvos katalikų mokslo akademijos susirinkime (1964 m.), jis pabrėžė: „Net gi galima sakyti, kad, tam tikra prasme, daugelis krikščionių yra pirmieji ateistai ir materialistai <...>. Daugelis krikščionių, negyvenančių Evangelijos dvasia, kaip tik ir yra, te gu ne vienintelė, bet greičiausiai pagrindinė priežastis ateizmo ir materializmo, nes iškrepia Dievo sąvoką, atstumia kitus nuo Dievo, jį uždengia“²⁴. Analogiškai religijos krizės priežastis aiškino ir vyskupas P. Brazys. Jis akcentavo „tikinčiųjų atsakomybę už ateizmo, ypač marksistinio, atsiradimą“, kaltino lietuvius už „komunistinio ateizmo pasireiškimą pasaulyje“²⁵.

Nors religija yra labiausiai nutolusi nuo savo socialinės-ekonominės bazės, bet tai nereiškia, kad jos būklę galima nagrinėti atitrauktai nuo esminių epochos socialinių-ekonominių procesų, kaip tai daro klerikaliniai lietuvių buržuazinės emigracijos ideologai.

Katalikybės, kaip ir kitų religijų, krizės priežastys pirmiausia yra socialinės. Nors kapitalistinėje visuomenėje yra stiprios šaknys, palai kančios žmonių religingumą, tačiau visuomenės vystymesi atsiranda objektyvių veiksnių, sąlygojančių žmonių pasitraukimą nuo religijos.

Pasaulinė socializmo sistema, darbininkų klasės revoliucinė kova ir komunistų partijų veikla, nacionalinio išsivadavimo judėjimas, įvairių demokratinių jėgų kova prieš imperializmą, taip pat mokslinė-techninė revoliucija yra tas socialinis fonas, kuriame veikia konkretūs veiksniai, sąlygojantys religijos krizę. Tačiau klerikaliniai ideologai nėra pajėgūs suvokti objektyvių visuomenės dechristianizacijos ir ateizacijos priežasčių.

²³ „II Vatikano susirinkimo nutarimai“, V.-K., 1968, p. 134.

²⁴ „Lietuvių katalikų mokslo akademija, Suvaziavimo darbai“, t. VI, Roma, 1969, p. 106.

²⁵ „Aidai“, 1967, Nr. 2, p. 59.